

Минулого року четверо п'ятикласників і п'ятикласниць із різних країн зустрічалися на етнофестивалі в Києві. Девід прилетів зі Сполучених Штатів Америки. Гійом подолав складний маршрут із Франції. Агнешка дорогою з Італії встигла відвідати свою бабусю в Польщі. Божена чекала на своїх друзів у Києві. Тепер усі вони стали шестикласниками й шестикласницями.

Цього року ми познайомимося з їхніми родинами.

КРАСА І БАГАТСТВО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1

УРОКИ
1-3

КРАСА ЗВУЧАННЯ ТА БАГАТСТВО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У цьому параграфі
ти пригадаєш, що таке

- милозвучність;
- синонімія;
- риси української мови.

1 **Прочитай** діалог. **Дай** відповіді на запитання.

- Привіт, Агнешко! Як справи?
- Привіт, Божено! Рада твоєму повідомленню. У мене все добре. Чекаю тебе в гості на осінні канікули в Мілані. Я навіть уже почала вивчати українську.
- О, супер! Правда? Я знайшла тобі гарні **подкасти!**
- А я сьогодні намагалася прочитати блог твоєї мами Олі. Мені ще складно, але я сподіваюся, що ти мені допоможеш. Скинь подкасти на пошту мого тата leo@gmail.com.
- Домовилися!

Завдання

1. Назви учасниць діалогу.
2. Чому Агнешка почала вивчати українську мову?
3. Яку подорож обговорюють подружки?
4. Зроби припущення про те, як звати тата Агнешки. Чому ти зробив / зробила такий висновок?
5. З'ясуй значення виділеного слова. Які ще види матеріалів для вивчення мов ти знаєш?

- 2 **Проаналізуй** статті з тлумачного словника, які знайшла Агнешка. **Випиши** зі значень слів **краса** й **багатство** ті, які можуть стосуватися мови.

Краса́, и, ж.р.

1. Властивість чогось гарного, прекрасного.
2. Те саме, що окраса.
3. Гарна, приваблива зовнішність.

Бага́тство, а, с.р.

1. Велике майно, цінності, гроші.
2. Велика кількість, багатоманітність.
3. Щось дуже цінне, важливе, значне.

За 20-томним тлумачним словником української мови (<https://edodatok.com/el/1869/>)

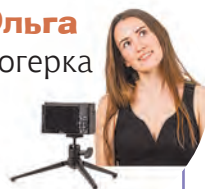

- 3 **Прочитай** статтю з блогу Ольги (мама Божени). За поданим зразком **зроби** висновки про те, які з наведених особливостей вказують на красу мови, а які — на багатство.

Зразок

Спрощення в групах приголосних вказує на красу української мови, **адже** це правило робить мову приємнішою на слух.

Ольга
блогерка

Особливості української мови

1. Велика кількість синонімів.
2. Чимало слів є багатозначними.
3. Фразеологічний словник містить понад 50 тисяч одиниць.
4. Більшість слів утворена за моделлю «приголосний / голосний / приголосний / голосний...»
5. Чергування **у/в, і/ї, з/зі/із** (*плавати в озері*).
6. В українській мові близько двох мільйонів термінів.
7. Спрощення в групах приголосних (*честь — чесний*).

- 4 **Проаналізуй** слова-асоціації, пов'язані з українською мовою. Використовуючи інформацію з попередньої вправи, **поясни** будь-які три слова за поданим зразком.

Зразок

*На мою думку, українська мова **милозвучна**, **тому що** в ній є правила, які допомагають уникати збігу кількох приголосних або голосних звуків. **Наприклад**, за правилом чергування **у/в** між двома голосними завжди буде **в**: *плавала в озері*.*

милозвучна

мелодійна

пісенна

багата

різноманітна

5 Прочитай текст. Дай відповіді на запитання.

Яка мова найкрасивіша?

(1) Суперечки про це точаться між мовознавцями, композиторами й перекладачами.

(2) Французьку мову називають мовою любові й дружби. (3) Німецька мова звучить твердо й переконливо. (4) Грецька подібна до плескоту моря. (5) А от мови народів Сходу музичні й виразні. (6) Наприклад, в'єтнамська має тональність, і кожен голосний звук може бути виголошений у шести варіаціях, які змінять зміст слова.

(7) Дехто стверджує, що найкрасивіша мова для людини – її рідна. (8) А чи можливо справедливо визначити, яка мова наймилозвучніша? (9) Кажуть, такі спроби були. (10) Наведемо два рейтинги мов.

Рейтинг мов за красою звучання	Рейтинг мов за красою письма
1. Італійська.	1. Арабська.
2. Українська.	2. Китайська.
3. Французька.	3. Французька.
4. Турецька.	4. Японська.
5. Англійська.	5. Грецька.

(11) Ці дані не підтверджені. (12) Жодних **фактів** про проведення чесної оцінки мов не зафіксовано. (13) Імовірно, це лише **судження** якогось вигадливого журналіста. (14) Може, це навіть неправда, або **фейк**. (15) Деякі вчені-мовознавці пропонують власні критерії, за якими можна порівнювати всі мови.

Завдання

- Скільки мов згадано в цьому тексті?
- Яка мова є в переліку найкрасивіших і за звучанням, і за письмом?
- У якому з рейтингів згадано мову, яка «подібна до плескоту моря»?
- Чому, на твою думку, українська мова потрапила до рейтингу найкрасивіших мов за звучанням?

5. З'ясуй значення слів **факт**, **судження**, **фейк**, запиши в зошит. Добери синонім до одного із цих слів. Можеш використовувати Велику українську енциклопедію (<https://edodatok.com/el/1870/>).
6. Проаналізуй зразки письма. Який із поданих зразків не згадано в тексті?

日本語

японське письмо

ქართული

грузинське письмо

العربية

арабське письмо

- 6 **Скористайся** інтернетом або іншими довідковими джерелами й перевір наведену інформацію. **Запиши** результати в зошит у формі таблиці за зразком.

Твердження	Правда	Вигадка	Звідки інформація?
1. Українською мовою розмовляє 2 мільйони людей.			
2. В українській мові значення слова залежить від інтонації.			
3. Українська мова є офіційною в п'ятих країнах.			
4. Українська мова має найкрасивіше письмо з-поміж усіх мов.			
5. Українська мова є державною мовою в Україні.			

- 7 **Допоможи** Джеймсу (татові Девіда) підготувати рекламу курсів української мови. **Перевір**, чи може бути фейком інформація, наведена на ілюстрації (с. 9). Свою думку **поясни**, використовуючи факти, знайдені в довідкових джерелах або інтернеті. **Заповни** таблицю в зошиті за зразком.

Інформація, яку мені вдалося знайти	Джерело (точний сайт, назва довідника тощо)	Про що свідчить ця інформація?

На зв'язку експерт

Красу української мови зазвичай пов'язують із її здатністю уникати нагромадження звуків одного типу (кількох голосних поспіль або кількох приголосних). У цьому допомагають *правила милозвучності, спрощення в групах приголосних та інші.*

- 8 **Пригадай**, якого правила стосується вислів-підказка.
Поясни.

Львівський **Ф**ілософ **Х**валився **С**воїми
Двома **В**иданнями **Т**вору «ЦВіт».

- 9 **Прочитай** текст. **Виконай** завдання.

(1) Наприкінці шіс..надцятого століття з'явилася Ки..івська форпос..на лінія. (2) Це були міцні, якіс..ні укрі..плення. (3) У деяких проїз..них пунктах розташували митниці. (4) Таке поєднання приваблювало не дуже чес..них службовців. (5) Кількіс..ний склад захис..ників форпостів постійно змінювався. (6) Це залежало від на..падів зліс..них завойовників.

Завдання

1. Випиши 2 слова, у яких спрощення в групах приголосних НЕ відбулося.
2. Випиши 6 слів, у яких відбулося спрощення в групах приголосних.
3. Запиши слово з лексичним значенням «передня варта, укріплений передовий пункт».
4. Запиши слово з лексичним значенням «система контролю перетину кордону».
5. Знайди й запиши антонім до слова **початок**.

10 Прочитай фрагменти інтерв'ю. Виконай завдання.

Ігор Йовичевич, хорват, тренер з футболу

«Чому українці так дивуються, що я вивчив українську мову? Я приїхав в Україну, де офіційною є українська мова. Це повага до країни, у якій ти живеш. Мені подобається українська, вона дуже мелодійна. Я вдячний українцям за терплячість до моїх помилок».

Олена, стилістка

«Я народилася на Херсонщині. Для мене українська мова — це мова мами, батька, бабусі, рідного краю, а ще — це героїчний шлях мого народу. І можливість для нас жити й працювати в рідній країні».

Лариса Масенко, мовознавиця

«Після повномасштабного вторгнення агресора українізація йде стрімко. Ми бачимо, як багато людей переходять з російської на українську мову».

Тарас, військовий ЗСУ

«Тут, на Донбасі, є дуже багато військових, які спілкуються українською, є й ті, що розмовляють російською. Але всі розуміють, що українська мова — це твоя безпека. Коли настає темрява, усі військові намагаються говорити українською, бо це рятує їм життя».

Завдання

1. Запиши в зошиті речення, доповнюючи їх згідно з інформацією в інтерв'ю.

- А Іноземця, який вивчив українську мову з поваги до України, звати ...
- Б Його професія — ...
- В Військовий висловив думку про те, що українська мова — це ...
- Г Про причину активного поширення української мови останніми роками говорить ...
- Д Пов'язує знання мови з можливістю працювати у своїй країні ...
- Е Професія цієї людини — ...

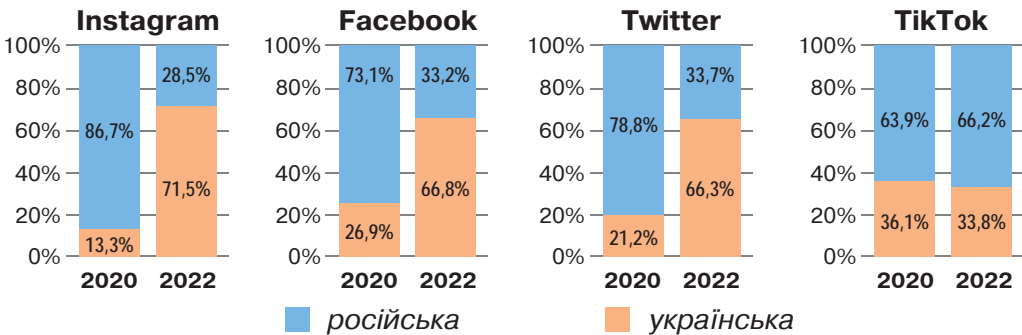
- Визнач, що спільного є в коментарях пані Олени та пана Тараса. Запиши.
- Який уривок найкраще ілюструє цей плакат? Свою думку поясни.
- Традиції, боротьба, можливість працювати** — ці ключові слова найкраще ілюструють думку ...
- Обери двох людей із тих, які давали інтерв'ю, і постав їм по два запитання про українську мову. Запиши ймовірні відповіді.
- Як ти розумієш значення слова **українізація**? Поясни, використовуючи зміст однієї із цитат.
- Обери будь-яке твердження з поданих фрагментів. Запиши, чи погоджуєшся ти з ним. Поясни, використовуючи зразок.

Зразок

Твердження з тексту	<i>Ігор Йовичевич вважає, що українська мова дуже мелодійна.</i>
Твоя думка	<i>Я погоджуюся з цією думкою.</i>
Пояснення	<i>Я знаю дуже багато гарних українських народних пісень. Кажуть, що їх більше, ніж пісень іншими мовами.</i>

11 Проаналізуй діаграми, які описують поширення української мови в соціальних мережах. **Виконай** завдання.

Завдання

- У якій соціальній мережі у 2022-му році найбільше послуговувалися українською мовою?
- У якій соціальній мережі у 2022-му році найменше послуговувалися українською мовою?
- У якій соціальній мережі стало менше української мови порівняно з 2020-им роком?

4. У яких соціальних мережах почали більше використовувати українську мову порівняно з 2020-им роком? Чому, на твою думку?
5. У яких соціальних мережах відбувся найбільший «прорив» у переході на українську?
6. Які з цих соціальних мереж використовуєш ти? Якою мовою там спілкуєшся? Чому?

На зв'язку експерт

Багатство української мови пов'язують з тим, що вона має великий запас слів, який дає змогу мовно оформлювати безліч ситуацій: від тонких відтінків особистого спілкування до складних термінів і визначень в офіційній комунікації. В українській мові є багато синонімів: *розумний* — *кмітливий* — *тямущий*. Також є значна кількість суфіксів і префіксів, які змінюють відтінок значень: *кіт* — *котик* — *котисько*.

12

Добери якомога більше синонімів до поданих слів. За потреби **скористайся** словником.

Великий, гарний, сміливий, ввічливий, говорити, іти.

Словник синонімів
української мови
<https://edodatok.com/el/1871/>

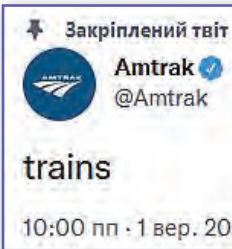

13

Віднови порядок фрагментів, щоб утворився зв'язний текст. **Прочитай** його. **Виконай** завдання.

А

У твіттері запустили флешмоб, у якому відомі люди та компанії публікують лише одне слово. Цю раптівку розпочала американська залізнична компанія, яка випадково запостила слово «потяги».

Б

До раптівки долучились також і українці. Президент Володимир Зеленський опублікував слово «свобода», міністр оборони України — «справедливість», Міністерство оборони України — «перемога».

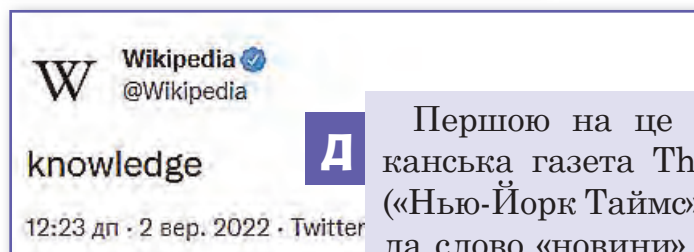
В

Водночас нас підтримав тогочасний прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон, обравши слово «Україна».

Г

Отже, особливих критеріїв у цієї раптівки немає. У дописах одним словом намагаються описати діяльність, принцип чи ідею.

Д

Першою на це зреагувала американська газета The New York Times («Нью-Йорк Таймс»). Вона опублікувала слово «новини», а вільна енциклопедія «Вікіпедія» написала «знання».

Завдання

1. Запиши літери в тому порядку, який відповідає послідовності частин зв'язного тексту (наприклад, АВДГБ). Поясни свою думку.
2. Який синонім до слова **флешмоб** ужито в тексті? Що, на твою думку, доречніше: уживати запозичене слово чи український відповідник? Чому?
3. Знайди в тексті інформацію про те, хто опублікував які слова. Уклади таблицю з цією інформацією.

Автор допису	Слово-допис
Залізнична компанія «Amtrak»	потяги

4. Який із поданих на с. 12-13 зображень можна використати до двох фрагментів цього тексту? Чому?
5. Створи модель сторінки в соцмережі. Додай допис, який підтримає ідею цієї раптівки. Поясни вибір слова.
6. Уяви, що зараз відбувається раптівка «Найкрасивіше українське слово». Що ти вибереш? Поцікався, які слова обрали однокласники й однокласниці. Укладіть список найкрасивіших слів вашого класу. Оформіть їх у вигляді плаката.

ЗМІСТ		
№		с.
	Вступ	4
1. КРАСА І БАГАТСТВО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ		
1-3	Краса звучання та багатство української мови	5
4-5	РМ 1-2. Види інформації. Джерела інформації. Надійність джерел інформації	14
6	Повторення. Лексикологія. Фразеологія	20
7	Повторення. Фонетика. Орфографія	22
8	Повторення. Синтаксис. Пунктуація	24
2. БУДОВА СЛОВА. ОРФОГРАФІЯ		
9	Основа слова. Закінчення	27
10	Незмінні й змінні слова	31
11	Корінь слова. Спільнокореневі слова й форми слова	33
12	Префікс, суфікс. Антонімічні префікси й суфікси	36
13	Подвоєння на межі частин слова	40
14	Подовження	43
15-16	РМ 3-4. Факти і судження. Достовірність і недостовірність інформації	45
17	Написання префіксів <i>з-</i> (<i>зі-</i> , <i>с-</i>), <i>роз-</i> , <i>без-</i>	48
18	Написання префіксів <i>пре-</i> , <i>при-</i> , <i>прі-</i>	51
19	Правила написання букв <i>е</i> , <i>и</i> в суфіксах <i>-ечок-</i> , <i>-ечк-</i> , <i>-ичок-</i> , <i>-ичк-</i> , <i>-ив-(о)</i> , <i>-ев-(о)</i>	54
20	Будова слова. Орфографія. Узагальнення	57
21	Діагностична робота 1. Будова слова. Орфографія	57
22	РМ 5. Відповідь на уроці. Структура відповіді	58
23	РМ 6. Поняття академічної доброчесності	60
3. СЛОВОТВІР. ОРФОГРАФІЯ		
24	Змінювання і творення слів. Твірне слово. Словотвірний ланцюжок	64
25-26	Основні способи словотворення	67

27	Поняття про складні слова. Сполучні <i>о, е</i> . Слова з <i>пів, напів</i>	72
28-29	Зміни приголосних під час творення слів за допомогою суфіксів <i>-ськ-, -ств-</i>	74
30	Зміни приголосних під час творення іменників із суфіксом <i>-ин-(а)</i> від прикметників на <i>-ський, -цький</i>	79
31	Словотвірний розбір слова	81
32	Словотвір. Орфографія. Узагальнення	82
33	Діагностична робота 2. Словотвір. Орфографія	83
34	РМ 7. Тема, мікротема. Ключові слова	84
35	РМ 8. Ідея. Проблематика тексту	87
4. МОРФОЛОГІЯ. ІМЕННИК		
36	Повторення вивченого про частини мови	89
37	Іменник як частина мови. Конкретні й абстрактні іменники. Назви істот і неістот. Власні й загальні назви	93
38-39	Велика літера та лапки у власних назвах	98
40-41	Рід іменників. Іменники спільного роду	102
42-43	Незмінювані іменники. Рід незмінюваних іменників	106
44	Число іменників. Іменники, що мають лише форму однини. Іменники, що мають лише форму множини	110
45	Відмінки іменників	114
46-47	РМ 9-10. Узагальнення та вилучення подробиць як способи стиснення тексту. План тексту	117
48	Поділ іменників на відміни й групи	121
49-50	Відмінювання іменників I відміни	124
51	Кличний відмінок іменників I відміни	129
52	Відмінювання іменників II відміни	131
53-54	Особливості відмінювання іменників чоловічого роду в родовому відмінку	135

55	Кличний відмінок іменників II відміни	139
56	Відмінювання іменників III відміни	142
57	Відмінювання іменників IV відміни	143
58	Написання й відмінювання чоловічих і жіночих прізвищ, імен по батькові	145
59	<i>Не</i> з іменниками	149
60	Правопис складних іменників	151
61-62	РМ 11. Письмовий переказ. Аналіз переказу	153
63-64	Іменник. Узагальнення	154
65	Діагностична робота 3. Іменник	156
5. МОРФОЛОГІЯ. ПРИКМЕТНИК		
66	Повторення вивченого про прикметник	157
67	Прикметник як частина мови. Короткі форми прикметників	160
68-69	Групи прикметників за значенням: якісні, відносні, присвійні	162
70-71	Ступені порівняння якісних прикметників, їхнє творення	166
72-73	РМ 12-13. Опис як тип тексту. Опис у різних мовленнєвих жанрах	171
74	Прикметники твердої та м'якої груп. Відмінювання прикметників	175
75	Творення прикметників. Перехід прикметників в іменники	178
76	Букви <i>е, о, и, і</i> в прикметникових суфіксах <i>-ев-</i> (<i>-єв-</i>), <i>-ов-</i> , <i>-ичн-</i> , <i>-ічн-</i> , <i>-ин-</i> , <i>-ін-</i>	180
77	Написання <i>-н-</i> та <i>-нн-</i> у прикметниках	183
78-79	Написання складних прикметників разом і з дефісом	184
80	Написання <i>не</i> з прикметниками	187
81	Прикметник. Узагальнення	190
82	Діагностична робота 4. Прикметник	191
83	РМ 14. Особливості онлайн-спілкування	192

6. МОРФОЛОГІЯ. ЧИСЛІВНИК		
84	Повторення вивченого про числівник	194
85	Числівник як частина мови	196
86	Кількісні (власне кількісні, дробові, збірні) й порядкові числівники	198
87	Відмінювання числівників (одиниці)	201
88	Відмінювання числівників (десятки)	204
89	Відмінювання числівників (сотні)	207
90-91	Відмінювання числівників (дробові й порядкові)	209
92-93	РМ 15-16. Оголошення	212
94	Буква <i>ь</i> у кінці числівників і перед закінченням у непрямих відмінках	214
95	Написання разом порядкових числівників з частинами <i>-сотий, -тисячний, -мільйонний, -мільярдний</i>	216
96-97	Узгодження числівників з іменниками	217
98-99	Уживання числівників на позначення часу	220
100	Числівник. Узагальнення	223
101	Діагностична робота 5. Числівник	224
102-103	РМ 17-18. Протидія й запобігання дискримінації, цькуванню	225
7. МОРФОЛОГІЯ. ЗАЙМЕННИК		
104	Займенник як частина мови	229
105-106	Розряди займенників за значенням. Особові й зворотний займенники	232
107-108	РМ 19-20. Листи. Електронний лист	235
109	Присвійні займенники	239
110-111	Питальні й відносні займенники	241
112	Заперечні й неозначені займенники	244

113-114	Написання заперечних і неозначених займенників разом, окремо, з дефісом	246
115	Вказівні й означальні займенники	249
116	РМ 21. Тексти з елементами розповіді	251
117-118	Навчальний диктант	253
119	Займенник. Узагальнення	254
120	Діагностична робота 6. Займенник	255
8. ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ		
121	РМ 22. Безпечна поведінка в цифровому просторі	256
122	Повторення та узагальнення. Будова слова	259
123	Повторення та узагальнення. Словотвір	260
124	Повторення та узагальнення. Орфографія	262
125-126	Повторення та узагальнення. Іменник	263
127-128	РМ 23-24. Роздум. Есе	267
129-130	Повторення та узагальнення. Прикметник	269
131-132	Повторення та узагальнення. Числівник	272
133-134	Повторення та узагальнення. Займенник	274
135-136	РМ 25-26. Детальний переказ з елементами опису, роздуму й розповіді	278
137-140	Фінальний проєкт	280